

Helena Mäkinen

Naisnäkökulma toimittajan työssä – onko sitä?

Miten naisnäkökulma välittyy suomalaisessa journalismissa? Miten naiset toimivat tiedonvälittäjinä? Miten naiskäsitys leikkaa läpi vallitsevan kulttuurin, journalistisen kulttuurin ja miten se itseanalyysin kautta tuottaa uusia merkityksiä naiskulttuurissa? Näihin kysymyksiin joutuu vastaamaan pohtiessaan naisnäkökulmaa viestinnässä. Tarkastelen naiskäsitystä toisaalta journalistisen kulttuurin sisällä, toisaalta yhteiskunnallisen käytännön näkökulmasta.

Naisnäkökulmaa journalismissa voidaan tarkastella kulttuurin ja merkitysten tuottamisen näkökulmasta (vrt. Holopainen & al. 1983, 2). Journalistinen kulttuuri on osa vallitsevaa kulttuuria, mutta samalla sillä on oma merkityksiä tuottava koodistonsa ja normistonsa. Joukkoviestintä toimii kulttuuristen merkitysten siirtäjänä ajasta ja paikasta toiseen, sekä merkitysten välittäjänä yhteiskunnan eri ryhmien ja yksilöiden välillä (Hall 1980, 132). Joukkoviestinnän ja viestinnän avulla yksilöllisistä kokemuksista tulee yhteisiä. (Williams 1961, 55)

Journalistinen kulttuuri toimii vallitsevan kulttuurin kanssa vuorovaikutuksessa, mutta

samalla muodostaa alakulttuurin. Alakulttuuriin vaikuttaa aina vallitseva kulttuuri, toisaalta alakulttuuri voi olla kokonaan eriytynyt vallitsevasta kulttuurista. (Holopainen & al. 1983, 2)

Tuottaako naiskulttuuri vain omia merkityksiään, ja mikä on sen suhde journalistiseen kulttuuriin? Miten journalistinen kulttuuri, jolla on oma merkitysten tuottamisen koodisto ja jonka läpi leikkaa vallitsevan kulttuurin normisto, tuottaa naiskuvaa ja välittää sitä?

Voidaan esittää tarkemmin olennainen kysymys: **Miten toimittajina ja journalistisen kulttuurin jäseninä välitämme ja tuotamme sanomia? Miten vastaanottajina heijastamme ja tulkitsemme näitä sanomia?**

Miten alakulttuuri ja valtakulttuuri toimivat suhteessa toisiinsa, kun kysymyksessä on merkitysten siirtäminen?

Naiskulttuuri alakulttuurina

Sosialisaatioprosessin tuloksena syntyvät nais- ja mieskuvat, joihin samaistumme. Valtakulttuurin kannalta on olennaista tarjota

malleja ja vuorovaikutusmahdollisuuksia, joiden kautta sosialisatio vahvistuu.

Naisen kuvaan on liittynyt yksityisen alueen, kodin ja perheen, maailma. Naiskuvaan ovat liittyneet pehmeät arvot: hoivaaminen, ihmisläheisyys, jne. Toisaalta reaali maailma muuttuu nopeasti, mutta tietoisuus ja naiskuva joukkoviestimissä eivät muutu samalla nopeudella.

Esimerkiksi puolet suomalaisesta työvoimasta on naisia. Naisten panos työelämässä heijastelee naisen roolia kotona, nainen toimii usein työelämässä avustavana henkilönä. Työ heijastaa naisen pehmeyttä ja naisellisuutta. Naiset ovat samanaikaisesti alipalkattuja ja aliedustettuja johtavilla paikoilla yhteiskunnassa ja työelämässä.

Valtakulttuuri ja samalla journalistinen kulttuuri arvostaa miehistä, siis julkista, elämisen piiriä. Samalla se aliarvostaa naisen elämisen piiriä.

Journalistinen kulttuuri heijastaa ja esittää miehistä kulttuuria. Joukkoviestinten maailma on edelleen miesten maailma, sekä funktionaalisesti että sisällöllisesti, vaikka lähes puolet toimittajista ja Sanomalehtimiesten Liiton jäsenistä on naisia.

Joukkoviestinten tapa esittää nainen, myös naisten kuvaamana, heijastaa vallitsevaa journalistista kulttuuria. Journalistinen kulttuuri puolestaan heijastaa niitä arvoja ja normeja, joita journalistinen työ kantaa sisällään, ja joita se yhteisönä tuottaa.

Ensiksi, naiset eivät näe itseään tiedotusvälineissä siten kuin he itse elämänsä kokevat. Journalistinen kulttuuri näyttää naisen ongelmiseen miehen silmin, vieraana itselle. (Winship 1978, 138-139) Vaikka joukkoviestimien välittämä naiskuva muuttuu, muuttuuko yleisö.

Journalisteina naiset kokevat mahdollisesti selvimmän ristiriidan naisen maailman, journalistisen kulttuurin ja valtakulttuurin välillä. He itse ovat naisia, edustavat naiseutta työssään, tuottavat journalistista kulttuuria, sanomia naisina ja usein naisille.

Samalla organisatorisena kehyksenä ja val-

litsevana kulttuurina on miehinen kulttuuri. Miten naiset toimittajina selviytyvät ristiriidasta?

Naisnäkökulman läsnäolo(ttomuus)

Aihetta voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta:

1. naisnäkökulman läsnäolottomuus eli miesten opin hyväksi tutkijaksi ja toimittajaksi
2. sisäistetty herruus eli tulon, näin ja voittoa
3. ajattelun ja kielen prosessit ja lopputuote

Toimittajat ja tutkijat käyttävät pääsääntöisesti ajatteluprosesseja työvälteenään ja työskentelyprosessi perustuu sanallisen tai kuvallisen kielen käyttöön. Toimittajien työ poikkeaa esimerkiksi kirjailijoista, kuvataiteilijoista ja näyttelijöistä siinä, että pyrkimys on tavoittaa todellisuuden eli reaali maailman ilmiökenttä sellaisenaan ja välittää tämän ilmiökentän todellisuus tiettyjä pelisääntöjä noudattaen yleisölle.

Tutkijat ja toimittajat käyttävät työssään enemmän kuin muut ammattikunnat tajuntaan kohdistuvaa valtaa. Perinteisesti toimittajan ja tutkijankin ammattikuvaan on liitetty vapaus; ilmaisun vapaus, toiminnan vapaus ja tietynlainen 'erityisyys'. Ammattikuntien historiallinen perintö on tiukasti vaalinut tätä perimätietoa. Toimittajille, erityisesti naisille, tämä tietoisuus on riittänyt pitkään tekemään ammatista kiehtovan ja 'vapaan'. Sisään-pääsymaksuna monelle on riittänyt ajatus, että toisin kuin kanssasisarensa on päässyt vapaasti toteuttamaan itseään, ajatuksiaan ja aikatauluun työssään.

Toimittajan ammattikuvaan on liittynyt miehisen reporterin imago. Naistoimittajat olivat vielä 1950-luvulla enemmän poikkeus kuin sääntö. Nämä naiset työskentelivät joko perinteisen naiskuvan edustajina pääasiassa naistenlehdissä tai loivat 'poikkeavan' erityisen uran. Kutsun näitä naistoimittajia ensimmäisen aallon toimittajiksi. Näille naistoimittajille oli tyyppillistä joko toimiminen perinte-

sen naisliikkeen edustajina tai miesvaltaisen toimitusorganisaation määräämän ammatillisen pätevyyden toteuttajina.

Toimittajien ammattikunnasta naisia on nykyisin 47 prosenttia. Tämän tosiasian pitäisi näkyä ammattikuvassa. Toimittajan ammattikuva onkin kokenut muutoksen. Ammatillisuuden kasvu on merkinnyt ammattimallin siirtymistä toimittajapolvelta toiselle. Ammatillisuuteen on liittynyt edelleen ajatus vapaudesta, mahdollisuudesta vaikuttaa yhteiskunnassa, ja luovuuden illuusio. Mitä sitten?

Katsotaanpa todellisuutta. Hyvän ammattitoimittajan profiili on piirtynyt miesvaltaisen organisaation kautta. Toimitusten johto ja keskijohto on miesvaltaista, erikoistoimittajien tehtävät ovat usein miesten (työmarkkinat, politiikka, talous, urheilu). Naisille kuuluvat kulttuuri, sosiaaliasiat, perhesivut. Luonnollista valintaako? Ehkä naistoimittajalle sopivat paremmin yksilötason, perhepiirin asiat. Ehkä on selvempää, että makrotason asioista kirjoittaminen sopii miehille. Hehän pääsääntöisesti ovat toimineet kodin ulkopuolella yhteiskunnassa, heillähän on kokemusta julkisesta elämisenpiiristä. Naisen elämisenpiiri on perinteisesti yksilö- ja perhekeskeistä. Näin moni naistoimittaja asian mieltääkin yhä edelleen.

Nyky-yhteiskunnassa elämisenpiirit ovat sekoittumassa, sekoittuneet. Naiset työskentelevät kahdella rintamalla, julkisen ja yksityisen elämisen piirin alueella. Molemmilla rintamalla vaatimukset 'hyvästä ammattitaidosta' kasvavat. Tuloksena on loputon ristiriita yksityisen ja julkisen, kodin ja työn, välillä. Naiset kiertävät kohoavalla kierrosnopeudella näiden kahden elämisen piirin välillä. Ristiriita kasvaa, ja monet naiset joutuvat tekemään valinnan kahden elämisen piirin välillä.

Hyvän toimittajan ammattikuntaan kuuluvat ovat usein valinneet miehisen mallin mukaisen toimittajan roolin. Ylemmissä esimiesasemissa olevat naistoimittajat ovat keskimäärin eronneita tai yksinäisiä. Valintaa tämäkin.

Sisäistetty herruus eli miten kannan syyllisyyttä

Naistoimittajan roolien ristiriita paljastuu paitsi palkkatason ja aseman mukaan toimituksissa, myös tehtävien mukaan. Naistoimittajaa kiinnostavat aiheet saattavat olla mielenkiintoisia ja emansipatorisia. Kuitenkin työn arki estää niitä toteuttamasta. Juttua ei julkaista. Ellet asemasi peruteella voi kirjoittaa asioista, jotka sinua kiinnostavat, joudut usein hylkäämään aiheen ja viimeistään näkökulman. Muuten joudut järjestelmästä ulos. Useinkaan tähän ei ole varaa.

Ristiriita kahden elämisen piirin välillä ajaa usein ratkaisuun tyytyä vähempään jommalla kummalla elämän alueella. Tästä seuraa usein ammatillisesti 'tyytyminen vähempään' tai miehisen mallin kopioiminen. Naisten suurin 'voimavara' tämänkaltaisessa ristiriitatilanteessa on syällisyys. Syällisyys riittämättömästä työpanoksesta ja syällisyys siitä, ettei olekaan sisäistänyt yksilulotteista elämäntapaa.

Miten syällisyys voidaan kääntää voimavaraksi? Elämänpiirien elementtien moninaisuus näkyy naisten ajattelutavassa, jota jossain mielessä kutsuisin suureksi epäjärjestykseksi, faktan ja fiktion sekoitukseksi, luomisprosessin ja arkielämän saumattomaksi kaaokseksi. Haastattelin muutamia naistutkijoita ja toimittajia, heidän näkemyksiään työstä.

Mitä ajatuksia työ herättää? Onko se miesten vai naisten ajattelun mukaista vai millaista. Haastateltavani vastasivat, ettei ole mitään erityistä naistutkimusta, naistoimittajan aihepiiriä, jota haluaisi tuoda esiin. Vaikka olisi-kin, ei se menisi läpi. Lopputuote, juttu, jäisi omaan hyllyyn. On vaikea läpäistä uudenlaista aihealuetta. Sen sijaan monet vastasivat yrittävänsä ja pyrkivänsä uusiin näkökulmiin työssään.

Yhteistä monelle vastanneelle oli työprosessi, joka on moniulotteinen sekatku tiedonhankinnan ja ajattelun vaiheessa. Kuitenkaan tämä ei näy lopputuloksessa, joka latisuu yksilulotteiseksi.

Tiede on systemaattisuutta, vaikka parhaat työt ovat usein outoja yhtymiä. Toisaalta tulos

on yksiulotteinen kuten se vaatimusten maailma, jossa eletään. Ristiriita on aina läsnä.

Ristiriita pitäisi voida hyväksyä, sen pitäisi näkyä ilmaisun muodossa. Omat työt tuntuvat vierailta, koska muoto on vierasta.

Naistoimittajan toimintastrategiat

Toimittajan ja tutkijan työ perustuu pääsääntöisesti kolmeen tekijään: 1. sijoittumiseen yhteiskuntaan ja organisaatioihin, 2. todellisuuden hahmottamisen malleihin ja 3. kielellisiin keinoihin todellisuuden hahmottajina.

Siteeraan aluksi muutamaa naistutkijaa hahmottaakseni ajatusta naisnäkökulmasta: "Pyrkimyksenä on selvittää, miksi nainen on jäänyt piiloon ja hänen merkityksensä aliarvotetuksi. Tämä merkitsee historian kokonaisten ilmiöiden tarkastelua naisen kannalta: mihin muotoihin ja mekanismeihin hänen asemansa on sidoksissa. Paitsi että näin tutkitaan sitä, millaisin ehdoin nainen on joutunut omat tehtävänsä täyttämään, yritetään samalla tiedostaa näitä ehtoja ja rakenteita." (Kurki & Pylkkänen 1984, 8-9)

"Ensimmäinen askel vapautumisessa näistä malleista on sen tiedostaminen, että nämä mallit eivät ole absoluuttisia ja itsestäänselviä, vaan historiallisesti määräytyviä ja siksi muuttuvia." "Se mitä nyt kutsutaan objektiivisuudeksi merkitsee, että jokin järjestys on päässyt vallitsevaan asemaan, jossa se voi esiintyä normina." (Kurki & Pylkkänen 1984, 9)

Näillä sitaateilla pyrin hahmottamaan toimittajan ja tutkijan työn kannalta keskeisiä asioita: mikäli pyrimme muuttamaan vallitsevia toimintatapoja, joudumme 1. miettimään naisnäkökulman avulla muutosta ajattelun ja toiminnan malleissa, 2. pitämään mielessä näkökulman suhteellisuuden historiallisesti ja 3. rakentamaan vaihtoehtoisia toimintastrategioita.

Naisten vaihtoehtoisia toimintastrategioita voidaan hahmottaa seuraavan ryhmittelyn avulla: 1. ensimmäinen aalto eli yksilöhistoriat, 2. määrällisen muutoksen kausi ja 3. vaihtoehtoisten strategioiden kausi. Nämä strate-

giamuodot ovat toisaalta historiallisesti muuttuvia, toisaalta ne ovat samanaikaisesti läsnä.

1. Ensimmäinen aalto, yksilöhistoriat

Naistoimittajien ja -tutkijoiden historiaa on määritelty usein merkkihenkilöiden ja historioiden avulla. Kutsun näitä naistoimittajia ja tutkijoita ensimmäisen aallon yksilöhistorioiksi. Ensimmäisen aallon merkkihenkilöiden pelkkä läsnäolo on riittänyt osoittamaan yksilötason suorituksina muutoksen.

Näiden merkkihenkilöiden historiat ovat riittäneet osoittamaan, että muutos on tapahtunut. Millainen on sitten näiden naisten yksilöhistoria. Jaan nämä merkkihenkilöt kahteen ryhmään. 1. perinteiseen naisliikkeeseen sidoksissa olevat perinteisen naiskuvan edustajat ja 2. muutoksen edustajat, jotka ovat tunkeutuneet miehille aloille, julkisuuteen. Molempien ryhmien edustajat ovat tuoneet uuden naistoimittajan roolin omassa henkilöissään.

Väitän että nämä naistoimittajapioneerit ovat eläneet vaihtoehtomuuden kautta ts. joutuneet valitsemaan 'miehisen mallin' voidakseen toimia ja tunkeutua naisilta suljetuun maailmaan.

2. Emansipatorinen kausi

Tähän kauteen liittyy naistoimittajien määrän kasvu toimituksissa ja tutkimustyössä. Naistoimittajan rooli on säilynyt pääosin muuttumattomana, ts. joko perinteisten naisalojen toimittajana tai aggressiivisena tunkeutumisena miesten maailmaan.

Tähän kauteen liittyy professionalismin kasvu, naisten tunkeutuminen eri toimitusorganisaatioihin, mutta epätasainen edustus eri hierarkian tasoilla, ts. alemmilla hierarkian tasoilla on enemmän naisia kuin johtavina toimittajina.

Toisaalta näennäinen vaihtoehtojen kasvu on taannut naisten pysymisen näillä aloilla. Ideaalimalli vapaasti itseään toteuttavasta toimittajasta on imeytynyt naistoimittajiin. Samanaikaisesti kuitenkin työn muoto ja organisaatio noudattaa miehistä mallia, joka jo on olemassa.

3. Vaihtoehtoisten strategioiden kausi

Määrällisen kasvun myötä on mielestäni siirrytty laadulliseen muutokseen. Toimittajan työn ideaalimalli on edelleen vallitseva, mutta vaihtoehtojen kasvu on olemassa.

Millaisia vaihtoehtoja voidaan löytää ja ajatella naistoimittajan työssä? Välttämätöntä on julkisen ja yksityisen elämisen piirin rajojen rikkominen ja uusien aihealueiden ja roolien haltuunotto. Edessä on myös haaste muotokielen uudelleenarvioinnista. Naistoimittajat voivat oppia yhteisistä kokemuksistaan, mutta samalla heillä on vaativa työkenttä edessään.

Kirjallisuus

HALL, Stuart. *Encoding/decoding, Culture, Media, Language*. London, Hutchinson University Library, 1980.

HOLOPAINEN, Irma & al. "Hyvät katsojat, pääaiheemme tänään nainen". Helsinki, Yleisradio Sarja B 3/1983.

KURKI, Hannele & PYLKKÄNEN, Anu. *Mitä naishistoria minulle merkitsee? Naiskuvista todellisuuteen*. Hämeenlinna, Gaudemus, 1984.

WILLIAMS, Raymond. *The Long Revolution*. Harmondsworth, 1961.

WINSHIP, Janice. *A woman's world: 'Woman' — an Ideology of Femininity. Women Take Issue*. London, Hutchinson of London, 1978.